

je jedino moguća ukoliko svaka pojedinačna duša oćuti u sebi zov Apsoluta i prema istom se odazove. Tim unutarnjim činom započinju se rješavati i posve egzistencijalna pitanja o kojima Nasr govori u svojim esejima, kao što su ekološka kriza, međureligijski susreti i dr.

Ovo su samo neke male refleksije koje nam se nadaju nakon isćitavanja ovih eseja, a ćije je ideje izvanredno i neponovljivo ispisalo pero velikog učitelja Nasra. Šire i dublje ekplikacije Nasrovih ideja zahtjevaju mnogo, mnogo više.

Dragocjene i dubokoumne su Nasrove misli kada govori tako znalacki i nadahnuto o različitim aspektima sufizma; trezvene su i pomirujuće njegove rijeći kada govori o odnosu šiizma i sufiizma – kako su nam samo one potrebne u ovom vremenu!; znaćajan su doprinos komparativnoj religiji njegove ideje koje izlaže na stranicama ove knjige; koliko samo brige i lijepih rijeći je uputio prirodi...

Zapravo, o sufizmu se jedino tako i može pisati, jer on je i sam takav!

Almir FATIĆ

SRAZ VELIKE TEME I VELIKOG PISCA

Tariq Ali: *Knjiga Salahudinova*, Bemust, Sarajevo, 2004.

Štamparsko-izdavaćko preduzeće *Bemust* iz Sarajeva je na bosanskom jeziku objavilo knjigu Tariqa Alija *Knjiga Salahudinova*.

Radi se o izdavaćkom pothvatu godine u Bosni i Hercegovini kad je u pitanju prevedena književnost. Time se *Bemust* obavezao da će se ubuduće redovnije javljati i kao izdavać, osim što je već dostigao vrhunski standard kad je u pitanju štampanje.

Tako je, nakon izuzetnog uspjeha romana *U sjeni narova drveta*, Tariq Ali ponovo među nama. Kao i prethodnu njegovu knjigu, i ovu je s engleskog jezika izvanredno uspješno prevela Senada Kreso.

Knjiga Salahudinova potvrđuje Tariqa Alija kao velikog muslimanskog evropskog pisca, koji se, evo, opet uhvatio u koštac s velikom temom obrađujući život jedne od najvećih lićnosti u povijesti islama. Takav je, bez sumnje, Jusuf Salahudin ibn-Ejub.

Pisac, u uvodnom objašnjenju, navodi da nije zanemario stvarne ćinjenice u interesu dobre priće te da mu je bilo najvaćnije ostati vjeran historijskim događajima.

Srž ovoga romana predstavlja veliki historijski događaj, oslobađanje Jeruzalema 1187. godine, nakon što je nepuno stoljeće bio pod kršćanskom vlašću (okupiran je u Prvom križarskom ratu, 1099. godine). O tom vremenu se, na Šadijeva usta, najživopisnijeg lika u romanu, kaže o križarima: «Zarobiše naše vjernike i staviše ih u goleme lonce pune vrele vode. Djecu našu su pekli na raćnju i jeli ih tako pećenu. Divlje su zvjeri ovi što osvojiše naše zemlje». Sljedi pišćeva intrervencija kroz lik njegovog alter ega, pisara Ibn-Jakuba, koji, *umjesto pisca*, sastavlja ovaj roman: «Bijaše to istina. Sušta istina, nimalo ukaljana izmišljotinama. Ćitao sam o tome rukopise

hroničara nemuslimana».

Kad Salahudin osvoji Kuds, bit će milosrdan prema kršćanima. Njihovom izaslaniku kaže: «Reci svom narodu... da se mi prema njima nećemo odnositi kako su se vaši preci odnosili kad su zauzeli ovaj grad... Podsjeti svoje uplašene kršćane na to šta su prije 90 godina doživjeli muslimani i jevreji. Glave naše djece su bile nabijene na kolčeve i izložene po ulicama. Naši muškarci i žene su i živi spaljivani. Ovim je ulicama tekla naša krv... Neki emiri bi voljeli da se to i sad dogodi, samo što bi tekla vaša krv. Podsjećaju me da mi svi vjerujemo u oko za oko i zub za zub. Ja sam ih smirio i odagnao im strah. Rekao sam im da smo mi svi narod Knjige i da ovaj grad pripada svima koji u Knjigu vjeruju. Reci svojim ženama da su slobodne i da mogu ići, čak i ako nemaju novca za otkup... Oslobodit ćemo zarobljene vitezove pod uslovom da se zakunu da više nikad neće podići oružje protiv nas».

Međutim, ni muslimansko *maslo* (ni tada *nije bilo za ramazana*). Tako je, naprimjer, jedan od emira u odsudnim trenucima sklopio sporazum sa križarskim vođom, o čemu se konstatira: «To je... bio svijet u kojem smo živjeli. Muslimani su se udruživali s nemuslimanima protiv drugih muslimana».

Također, u toku priprema za oslobađanje Kuds, emiri u Damasku su platili dosta zlata protivnicima da bi ih *odobrovoljili* da njih ne diraju.

Salahudin to komentira: «Ovaj čin izdaje je stotinu puta umnožen razmjenom pisama u kojima od Franaka traže da im pomognu u borbi protiv mene... Oni se toliko boje da će izgubiti svoju moć da će radije predati svoj grad neprijatelju. Isti taj grad u kome je unesrećeno stanovništvo samo prije koji dan zakopalo Nurudina (čuveni sultan, koji se nije mirio s okupacijom Kuds – op. I.T.), koji nas je sve učio da nam je prvi zadatak osloboditi zemlju od tih skakavaca, obožavalaca ikona i ona dva komada unakrst spojenoga drveta».

Ili, nakon izdaje unutar muslimanskih redova u Kairu, Salahudin kazuje: «Đavolja kletva protiv nas muslimana. Kao da nam

je suđeno da nikad ne budemo jedinstveni protiv sudbine. Nijedan od naših filozofa i povjesničara nije bio kadar odgovoriti na to pitanje.»

Kuds je i mogao biti oslobođen tako što je muslimane predvodio taj kurdski ratnik koji na vrhuncu svoje slave kaže: «Nikad mi nismo gospodari svojih biografija. Allah nas gura u određenom smjeru i, mada hrabrost i umijeće naših komandanata mogu promijeniti tok bitke, u krajnjem slučaju mnogo zavisi od sudbine», a na primjedbu jednog od svojih emira da «Kuds ne treba braniti po svaku cijenu, jer je to samo grad, a u našem svijetu kamenja ne manjka»,

Salahudin, sa spoznajom da će se ljudi boriti za cilj veći od njihovoga vlastitog interesa samo kad su istinski ubijedeni da se bore za nešto što će svima donijeti dobro, odgovara da će Kuds biti branjen do posljednjeg čovjeka, jer «to nije obični grad od kamena, već mjesto gdje se odlučuje o budućnosti naše vjere».

«Naša vjera, koja nas je u prvim danima nadahnjivala da sagradimo carstvo koje se neprestano širilo, obuhvataklo i mora i planine i postojalo na tri kontinenta, sad se, čini se, svela na velike geste. Mi volimo krajnosti. Kad nam, uprkos svemu, Allah podari veliku pobjedu, mi se radujemo kao djeca koja su pobijedila u igri školica. Sljedećih nekoliko mjeseci živimo od te pobjede. Slavi se Allah i sve nam je potaman.

Nakon poraza, mi zapadnemo u samo srce dubokog očaja. Ono što ne shvatamo jest da nema pobjeda bez poraza. Svaki veliki osvajač u povijesti imao je poraza. Mi nismo sposobni biti dosljedni. Nakon nekoliko poraza, naš moral strada, naš duh slabi, a naše discipline nestane.

Je li nam to zapisano u zvijezdama? Zar se nikad nećemo promijeniti? Zar je okrutna sudbina nama odredila stalnu nestabilnost? Kako da odgovorimo Džibrilu na Sudnjem danu, kad nas upita: 'O Sljedbenici velikog Poslanika Muhammeda, zašto – kad ste jedan drugome bili najpotrebniji – niste jedan drugome pomogli da pobijedimo dušmane?«

Mada se čitaocu puritancu mnoge scene iz romana mogu činiti previše lascivnim (žene u lezbijским odnosima i drugim perverzним zadovoljavanjima seksualnih prohtjeva, a kod nekih muških likova homoseksualizam ponekad izaziva i gađenje), pošteno je da Tariq Ali nije *zatvorio oči* pred tim očitim problemom, koji je među uzročnicima muslimanske dekadencije, i koji je i dalje prisutan.

Već je rečeno da oslobođanje Kuds predstavlja srž ovoga romana, pa se Tariq Aliju može zamjeriti što na tom mjestu nije stavio tačku, s prethodno – u postupku retrospekcije – dopričanim krajem života naslovnoga junaka. Ovako, nakon oslobođanja Kuds, nestaje dinamike i fabula *hlapi*.

Međutim, sam kraj romana, smrt velikog sultana – koji je, u 55. godini, ukopan u sjeni Velike džamije u Damasku – ispričovijedan je velemajstorski.

Pisac *rukom* svoga naratora Ibn-Jakuba ovako opisuje taj *dan poslije*: «Oborilo me predosjećanje nesreće. Sjedio sam na postelji i shvatio da se ta nesreća već dogodila. Umro je sultan».

Velika tema i veliki pisac našli su adekvatan sraz u ovoj knjizi.

Isnam TALJIĆ

BISERJE KNJIŽEVNE UMJETNOSTI

Amin Maluf: *Samarkand*, roman, Laguna, Beograd, 2004.

Nakon *Križarskih ratova u očima Arapa* i nama u Bosni i Hercegovini posebno drage knjige *Lav pustinje*, dostupna nam je još jedna knjiga jednog od najvećih savremenih pisaca.

Amin Maluf je nesumnjiva književna veličina, i ne samo kad je u pitanju muslimanski nego i svijet općenito.

Nažalost, nije se našao niko od tolikih izdavača u Bosni i Hercegovini da prevede

Malufovu knjigu koja je, pod naslovom *Samarcande*, objavljena na francuskome jeziku još 1998. godine, nego nam je dostupna u *srpskom izdanju* (kako to na impresumu knjige bilježi beogradski izdavač).

Koliko nas je god oduševljavao roman Tariqa Alija *U sjeni narova drveta*, koji je u Bosni i Hercegovini doživio i treće izdanje (!), toliko je još književno zreliji na istu temu – propasti muslimanske Španije – bio Malufov roman *Lav afrički*. Tako se zove glavni junak toga romana. On je otet kao dječak iz muslimanske porodice, pao u ropstvo i pokršten, ali se uspeo do samoga vrha kršćanske Evrope s kraja XV. stoljeća i postao papinski savjetnik, ali se i tu, u ćeliji u Vatikanu, pet puta dnevno moli Jedinome Bogu i – pripovijeda raspad Endelusa.

Evo, dakle, opet Amina Malufa. I sada sa sličnom temom kao i Tariq Ali, koji se u svom novom romanu opredijelio za romansiranu biografiju velikog ratnika Salahudina ibn-Ejuba.

Amin Maluf je odabrao pisanje romana o velikom pjesniku Omeru Hajjumu. Isto tako, Omer Hajjam je bio i veliki naučnik, možda i bez premca u povijesti po svestranosti, kao genijalni astrolog, matematičar, ljekar. Ali je, iznad svih tih neporecivih njegovih umijeća,

Omer Hajjam najveći kao pjesnik. Možda je to tako i radi kontroverznosti njegovih vinskih pjesama, koje je zapadni svijet, primajući ih u doslovnom značenju, prihvatio možda i više nego što treba, i možda i zato da bi i time kompromitirao islam, a muslimani ih – možda i radi te zapadnjačke halabuke – s mnogo ustručavanja i tišine prihvatili u prenesenom značenju, iako nema nikakve sumnje da Hajjam nije slavio Bakha, nego je isključivo slavio Jednoga Boga, Allaha.

Na taj način, njegovom dovom Allahu, i Amin Maluf je završio dunjalučki život Omera Hajjama u romanu *Samarkand*:

«Moj Bože, Ti znaš da sam težio da Te upoznam koliko sam god mogao. Oprosti mi ako je moja spoznaja Tebe moj jedini put prema Tebi!»

Zatim, tu, na kraju života velikoga Omera

Hajjama, slijede sasvim smirene rečenice velikoga književnika današnjice:

«Više nije otvorio oči. Bilo je to 4. decembra 1131. godine. Omeru Hajjamu su bile 84 godine; rođen je 18. juna 1048. u osvit dana...»

Njegov savremenik, pisac Nizami Aruzi priča:

«Omera Hajjama sam upoznao 20 godina prije njegove smrti u gradu Balhu... I tako sam ga čuo da kaže: 'Moj će grob biti na takvome mjestu da će svakoga proljeća sjeverni vjetar posipati cvijeće po njemu'».

Četiri godine kasnije, prolazeći kroz Nišapur, grad rođenja i smrti Omera Hajjama, Aruzi će naći pjesnikov mezar i zateći ga pod sagom behara koji se krunio s kruške i breskve.

Citirajući jednu od rubajja (*Kap vode koja pada i gubi se u moru, / Zrnce prašine koja se stapa za zemljom. / Šta znači naš prolazak ovim svijetom? / Jedna gadna buba koja se pojavila, pa iščezla*), Amin Maluf zaključuje:

«Omer Hajjam nije bio u pravu. Jer, daleko od toga da bude prolazan, kao što je rekao, njegov život je tek počinjao. Život njegovih katrena, barem. Ali, nije li za njih pjesnik i želio besmrtnost, kojoj se nije usuđivao nadati za sebe?»

Maluf je svoju knjigu raspodijelio u četiri dijela, ali se glavnina odnosi na pokušaj rekonstruiranja Hajjamovoga života u gradu Samarkandu, u kome je proveo najplodnije godine i u kome su, pretpostavlja se, nastale njegove najbolje pjesme. Možda zato da bi otklonio mnogobrojne potvore na pjesnika (jer se više i ne zna koje su sve, a koje sve nisu Hajjamove rubajije) i *razdvojio zlato od mulja*,

Maluf osnovnu radnju plete oko *Samarkandskog rukopisa*, knjige koju je Hajjam najbrižljivije skrivao i kojoj biva suđeno da je (u romanu) otkrije Malufov pripovjedač Bengamen Omar Jesage, a koja će – ta knjiga *Samarkandskog rukopisa* – nestati na dnu Atlantskog ekeana, kao najveće blago koje je bilo na potonulom brodu *Titanic*.

To s dovođenjem u vezu *Samarkandskog rukopisa* i *Titanica*, to se može shvatiti i kao

isforsirani Malufov egzibicionizam, njegovo *namigivanje* zapadnom čiaocu i *modnom trendu*.

Ali, to je tako zamišljeno. Kao i što *preskakanje stoljeća*, da bi se iz dvanaestog uskočilo na početak devetnaestoga i dva završna dijela romana neočekivano odvojila za praćenje tadašnjih revolucionarnih gibanja u Perziji, ima neko svoje *zato*, ali i neke svoje draži.

Međutim, čitaocu ostaje dovoljno mnogo prostora da *ostane nasamo* sa Hajjamom u njegovim samarkandskim danima. U ta dva prva dijela romana su u svojoj punoći bljesnula još dva velika lika: Hasan Sabah, osnivač i duhovni vođa asasina, *najstrašnije sekte u historiji*, i veliki vezir Nizam el-Mulk.

Samarkand je i danas lijep, prelijep grad. Ali, podsjeća Maluf, ama baš ništa nije ostalo od Samarkanda iz Hajjamovog vremena.

U međuvremenu se i Samarkand našao na putu divljim mongolskim hordama, koje su ga srušile sa zemljom. To što starine čine Samarkand i danas jednim od najljepših gradova, to je pokušaj kasnijih generacija da, kao u snovima, rekonstruiraju njegovu iskonsku ljepotu. Sasvim je izvjesno da su načinili sasvim drukčiju, možda i ljepšu.

Slično je i s Malufovim rekonstruiranjem života Omera Hajjama. Shodno ljepoti Samarkanda i uzvišenosti Hajjamovih stihova, Amin Maluf je po ovoj knjizi p(r)osuo biserje književne umjetnosti.

Samarkand je knjiga koju neizostavno treba prevesti na bosanski (jer će se izgubiti i mnoge rogozobnosti u prevođenju) i koju treba tretirati kao kapitalno književno djelo.

Isnam TALJIĆ

DVOJICA MUSLIMA- NA KAO VELIKANI 19. STOLJEĆA

**Boualem Bessaih: *Emir Abdulkadir i imam Šamil, Heroj Magreba i heroj Kafkaza*,
Izdavačka kuća Ljiljan, Sarajevo, 2004.**

Boualem Bessaih je univerzitetski profesor arapske književnosti u gradu Alžiru. Napisao je više knjiga iz historije i književnosti, a onda je pravu mjeru pisanja našao kombinirajući te dvije oblasti.

Tako je nastala romansirana biografija o poznatom pjesniku Muhammedu Balheiru *Zabranjena zastava*, da bi prema istom obrascu sačinio i remek-djelo o životu heroja sahare emiru Abdulkadiru i heroja Kafkaza imamu Šamilu.

To je knjiga koja se čita s velikom pažnjom od prve do posljednje stranice. Napisana je tako da se biografije dvojice velikih ljudi iz sredine devetnaestog stoljeća prate u po 17 posebnih poglavlja, i to tako da roman započinje poglavljem o emiru Abdulkadiru, a slijedi poglavlje o imamu Šamilu i tako naizmjenično do pred sami kraj knjige, do 35. poglavlja. Tada se životi ove dvojice veoma udaljenih savremenika međusobno prepliću. Prvi je bio na Magribu i borio se za slobodu muslimana protiv francuske kolonizacije u Sahari (sadašnji Alžir), drugi je bio na Mašriku i borio se na Kafkazu protiv ruskog ugnjetavanja (sadašnja Čečenija i Dagestan).

Abdulkadir je proglašen emirom 1832., a Šamil imamom 1834. godine. Njihovi životni putevi će se spojiti 35 godina kasnije, kad će se sresti baš negdje na sredini međusobne prostorne udaljenosti, na Suecu (u vremenu otvaranja Kanala). Ali, tada su već obojica bili u surgunu.

U tom međuvremenu tekle su godine njihove neprestane borbe sa osvješćenje i nacionalnu slobodu vlastitih naroda, nizale se veličanstvene pobjede i neminovni porazi, uz

pletanje spletki bjelosvjetske politike, koja se i u u tom vremenu obrušavala na muslimane, a muslimanski svijet, tada predvođen sultanom u Stambolu, ponašao se ništa manje kukavo nego sada, ali i tada pritisnut urotama kršćanskih zamaljskih sila.

Knjiga počinje citatom maršala Suta, njegovim svjedočenjem napisanim 1849. godine: «Danas u svijetu postoje samo trojica ljudi o kojima se legitimno može reći da su velikani, i svi pripadaju islamu; to su: Abdulkadir, Muhammed Ali i Šamil».

Pročitavši te riječi, još ništa ne znajući o sadržaju unutar korica ove knjige, samo se zblehnete! Isti dojam ostaje i nakon što se knjiga pročita.

Naime, frapantno je da je sistem jugoslavenskog školstva i obrazovanja općenito mogao, prosto-naprosto, sakriti takve ljudske veličine i da o njima ama baš ništa nije znalo, iako su njihovi životi bili sasvim po mjeri kojoj smo učeni: bili su istinski revolucionari, borci za slobodu protiv okupatora i ugnjetavanja naroda. I odgovor o zavjeri te šutnje je poznat: bili su muslimani!

Rijetki su, oni koji su bili specijalisti za historiju Naserovog Egipta iz Titinog vremena i, dakako, naši studenti na El-Azharu, znali šta više o veličini egipatskog vicekralja Muhammeda Alija. Ali, o veličini ove dvojice, emira Abdulkadira i imama Šamila, kojima su Francuzi, odnosno Rusi također ponudili vazalske titule vicekraljeva u njihovim domovinama i oni to odbili u ime svoje gazijske časti, ništa se nije moglo znati.

Još je nevjerovatnije kolike su ljudske gromade bili ta dvojica narodnih vođa! Tolike da su plijenili svoje sljedbenike i njihov narod ih istrajno slijedio, ali i da im se čitav tadašnji svijet divio! Takvi su bili da je njihova veličina natjerala njihove smrtne neprijatelje da ih respektiraju i kao poražene i da im kao takvima, u zarobljeništvu, iskazuju najveće moguće počasti, od francuskog kraljevskog i ruskog carskog dvora, pa do oduševljenja i tamošnjih narodnih masa.

Da bi na papir pretočio romansirane

biografije dvojice velikana pretprošloga stoljeća, i to tako da ne ostanu samo odveć *papirnat*, idelizirani tragovi o emiru iz vrele pustinje i imamu iz hladnoga Kafkaza, alžirski profesor Bessaih je morao veoma mnogo istraživati dokumente, novine i periodiku iz toga vremena. Opredijelio se da citira čak 50 bibliografskih jedinica koje je sam otkrio.

Svaka riječ je više nego uvjerljiva, svaki njihov korak i odluka potkrijepljeni su dokumentima. Tako dvojica junaka djeluju sasvim od krvi i mesa, s tim što je krvi – i one koja vri njima i one koja se proliva uokolo njih – mnogo više.

Jedino što bi se piscu moglo spočitati s književnog stanovišta (jer je njegova knjiga roman zasnovan na historiografskim faktima) jest da je trebao sažimati poglavlja tako da ih u krajnjem zbiru bude znatno manje. Ovako, zahtijeva previše previše koncentracije da bi se pratile prečeste spisateljske eskurzije sa Magriba na Mašrik i obratno. Jer, iako je geografski ambijent sasvim različit (Abdulkadir – na pijesku i vrelini Sahare, Šamil – u snijegu i studeni Kafkaza), njihove sudbine i ličnosti, obje prožete potpunom predanošću islamu, veoma su slične, pa je ponekad teško razaznati kad je o kome riječ.

Ali, to je manje primjedba i više *stvar* čitalačke discipliniranosti, a što bi mogao biti i književni kvalitet više (kad bi ova knjiga bila pisana na postmaniristički način).

U svakom slučaju, knjiga *Emir Abdulkadir i imam Šamil* spada u najuži izbor onih knjiga koje *svaki Bošnjak neizostavno treba imati u kućnoj bibiloteci*, tim prije što su dosadašnjim generacijama naših čitalaca bila uskraćena saznanja koja se ovdje nude i što se to ne bi trebalo dogoditi s novim čitaocima.

Ovo je jedna od onih knjiga koje, kad se pročitaju, ostaju u pamćenju i onda se nastavlja živjeti imajući ih na umu.

Isnam Taljić

ČASOPISI

«PRILOZI» U ČAST FEHIMA NAMETKA

Prilozi za orijentalnu filologiju, 52-53/2002.-2003.

U podnaslovu novog broja *Priloga za orijentalnu filologiju* stoji da ovaj broj izlazi u povodu 60-godišnjice života prof. dr. Fehima Nametka.

Profesor Fehim Nametak je svojim pregalaštvom na polju izučavanja kulturne baštine Bošnjaka na orijentalnim jezicima postao respektabilno ime u oblasti nauke kojom se bavio, a među svojim kolegama je poštovan i cijenjen, tako da je ovaj gest redakcije *Priloga* izraz zahvalnosti i čestitka za rezultate koje je njihov kolega ostvario u dosadašnjem radu.

Uvodni članak o životu i radu Fehima Nametka napisao je njegov kolega i saradnik na mnogim projektima Amir Ljubović.

Prvu naučnu studiju u ovome broju iz oblasti filologije potpisuje Ekrem Čaušević, saradnik iz Zagreba. On iznosi rezultate rada nad jezikom jedne turske gramatike napisane na latinskom jeziku koja je pohranjena u samostanu Svetog duha u Fojnici, čiji je pisac bosanski franjevac fra Andrija Glavadanović (Fojnica, 5.10.1804.– Fojnica, 31.7.1872.).

Autor je ustanovio de je riječ o original -nom djelu, a ne o pukoj kompilaciji. Jezik spomenute gramatike sadrži mnoge jezičke karakteristike kako zapadnorumelijskih dijalek -ata, tako i istanbulskog idioma 19. stoljeća, ali i karakteristike koje su zacijelo isključivo "bosanske".

Tako, naprimjer, zanimljivi mogu biti slučajevi nastanka nekih glagola, kolokacija i frazeologizama, i to kalkiranjem s bosanskog jezika na turski, što je dodatni indikator da je autor u pisanju gramatike bio originalan, a ne da je samo kompilirao iz postojećih gramatika na latinskom jeziku.